

Összegzésként elmondható, hogy a szerzőtől és a sorozattól is elvárható színvonalat hozza a könyv, s a szakirodalmi és kortárs szövegismeret rendkívül alapos. A diskurzuselemzés módszerével, társadalomtörténeti, esztétörténeti és antropológiai irányultsággal mutatja be Dessewffynek az éppen aktuális vitában/szituációban megmutatkozó arcát, s mindez rendkívül bőséges forrásanyaggal. A tények túlradása olykor nem teszi könnyen befogadhatóvá és követhetővé a kötetet; az eredeti szálhoz való visszatérés és az addigjából kiolvasható végső következtetés olykor komoly munkát igényel az olvasótól. A kötet eddig hangsúlyozott érdemem túl azt a merészséget érdemes még hangsúlyozni, mellyel a szerző az irodalomtudomány határait tágítja más tudományterületek – leg hangsúlyosabban az antropológia – felé.

Aktualitások atyja

Baranyi Gergely

Kritika Krasznahorkai László: *Megy a világ* (Budapest, Magvető Kiadó, 2013.) című kötetéről

Krasznahorkai László tavaly megjelent, *Megy a világ* című kötete, ahogy némely kritika helyt is ad ennek, a 2008-ban megjelent *Seiobo járt odalent*-hez pozícionálható leginkább. Már csak az alapján is, hogy egyik könyv sem rajzol ki lineáris narratívát, ugyanakkor a *Megy a világ* elbeszélései nem kötődnek olyan erősen egymáshoz. Krasznahorkai új válogatáskötetének egyes szövegei mutathatnak találkozási pontokat a *Seiobóval*, elsősorban azok, amelyek az elbeszélés hőseire gyakorolt esztétikai tapasztalatot viszik színre. Ezt a hatást kiválthatja például egy több szintes útkereszteződés, meditatív TV-műsor (*Nine Dragon Crossing*) vagy akár egy elhagyott épület is (*Egyszer a 381-esen*). Ezen felül a két kötet összekapcsolódhat a novellákban megnyilvánuló kulturális idegenség kontextusában is, melyet elsősorban a nyugati, illetve a keleti kulturális hagyomány között jelenít meg a narrátor, miként erre Balajthy Ágnes Alföldben megjelent kritikája (*A metafizikai utas sóvárgása*, Alföld, 2014/5, 107–112.) is felhívja a figyelmet.

A *Seiobo járt odalent* esetén erőteljesebben jelen vannak e tényezők a szövetségeseződést illetően, a *Megy a világ* koncepciójához inkább csak egyfajta adalékot biztosítanak. Ugyanis itt elsősorban a szubjektum és az őt körülvevő környezet egymáshoz viszonyulásának kérdésköre kerül fókuszpontba – ami a romantika óta lényegében a művészetek meghatározó témájává nőtte ki magát. A kötet sikeressége is azon a kérdésen dől el, hogy milyen szálakon közelít ehhez a problémakörhöz, illetve hogy a premodern hagyományt hogyan gondolja újra a posztmodernség távlatából.

A három kötetegység (*I. BESZÉL; II. ELBESZÉL; III. ELKÖSZÖN*) egymással látszólag szoros kapcsolatban áll, leginkább az előzmény-következmény viszonyrendszerében, amit az *Az a Gagarin* című elbeszélés egyébként központi problematikaként tárgyal. Az első rész írásai olvashatóak előzményként, bevezetesként is a további kettőhöz viszonyítva, s ez az időbeli megjelenésükben is megmutatkozik. Többnyire az 1990-es években, illetve az ezredforduló táján született monológokat tartalmaz, a legkorábbi ezek közül *A legkésőbb Torinóban*, amely 1990-ben jelent meg.

Az első ciklusban közölt szövegek egyfajta kulcsként is funkcionálhatnak a kötet további elbeszéléseihez képest. Elsősorban a mai, posztmodern szubjektumnak az őt körülvevő világgal való viszonyának kérdéskörét járják körbe, melybe némi aktualitás is vegyül. A *Bolyongás állva*, amely a kötet nyitó darabja is egyben, csatlakozik a magyar kultúrában erőteljesen jelenlévő kivándorlás kérdésköréhez: „[e] kell innen menni, mert ez nem az a hely, ahol lenni lehet, és ahol maradni érdemes, mert ez az a hely, ahonnan elviselhetetlen, kibírhatatlan, hideg, szomorú, kietlen és halálos súlya miatt menekülni kell...” (9.) – a szóban forgó helyet a monológ végén ott-honnak nevezi meg a beszélő. Ahogy a következő írás, *A sebességről* is olvasható a beszélő menekülési kísérleteként. „Le akarom hagyni a Földet..., gyorsabb akarok lenni, mint a Föld, bármilyen irányba kezdtem is el a gondolkozást, minden ide vezetett, hogy hagyj most mindent, és hagyd le a Földet...” (15.) Viszont mindkét monológ azt rögzíti, hogy a szubjektum nem hódíthatja meg a saját környezetét, a „világot” – a tér bejárhatatlanná válik. A *Bolyongás állva* címűben egy pontnyivá zsugorodik ez a tér („egyszerre két jó irányban gúzsba kötve, az idők végezetéig ott kell állnia, mert az a pont az otthona...” [14.]), *A sebességről* esetében pedig a végtelenségig tágul – a beszélő folyamatosan csökkenti a mozgási sebességét, az esze vesztett futásból szinte a megállásig, s e menekülé-

si kísérlet konklúziójaként pedig egyfajta jelenlételemény elvesztését rója fel magának. „[C]sak az erdősötét lesz egyre távolabb, csak az a rét, az a sarok, csak annak a smaragd párának az illata száll el az időben mindörökre, a végtelenbe, visszaidézhetetlenül.” (19.) A világ uralhatatlanságának kérdéskörét a *Megy a világ előre* tárgyalja a legmarkánsabban, amely a 9/11-es terrortámadásnak állít emlékművet. Viszont nem tudja elkerülni a közhelyességet, hiszen annak körbeírása, hogy a világ „most valahogy eloldódott, és erről mindössze annyit lehet tudni, hogy az oldozta el, mint ami annak idején lekötözte,” (27.) meglehetősen régóta működtetett toposz, ami itt nem tud új hangon megszólalni.

A menekülés térbeli dimenziója mellett annak mentális dimenziója is megjelenik az emlékezés, a felejtés vonatkozásában. Ez szintén jelentős momentuma lesz a későbbi elbeszéléseknek, illetve szintén aktualitással bírhat hasonló szempontból, mint az előbb tárgyaltak esetében is. Például a *Felejteni akar* olvasható a (nem kizárólag) magyar közgondolkodás bemutatásaként, előtérbe helyezve a közömbös magatartást. A *Nem a héraikleitoszi úton* az emlékezés idealizáló, szelektáló mechanizmusát helyezi fókuszba. A szövegek itt sem kerülnek el a közhelyességet – a *Felejteni akar*-ban a beszélő végkövetkeztetésében többek között azt firtatja, hogy „egyáltalán, hiába akarunk, nem bírnak saját magunkon kívül beszélni semmiről sem, mert mi nekünk beszélni csak a történelemről lehet...” (kiemelés az eredetiben, 21.)

Külön meglepetés ebben a ciklusban, hogy közlésre került benne *A Thészeus-átvalános*, mely 1993-ban jelent meg először önálló kötet formájában – kisebb változtatásokkal, ahogy azt több kritika is kiemelte. Kérdéses lehet az olvasó számára, hogy miért volt szükség a szöveg újrapublikálására egy válogatáskötetben, annak ellenére, hogy *A Thészeus-átvalános* talán a legerősebb írás a *Megy a világ*-ban – hiszen a kötet második részének elbeszéléseivel nem tart szoros kapcsolatot (a többi, rövid monológgal ellentétben).

Az *Elbeszél* darabjai is többnyire azokat a problémaköröket viszik színre, mint a már említett szubjektum és környezete viszonyrendszere, a világban való mozgás lehetősége, melyekhez az emlékezés és felejtés antropológiája is társul. Akadnak azonban ellentmondások a ciklus felépítésében. A *Fehér György Molnár Henrikje* például az előző részben jobban megállná a helyét, hiszen mint monológ, nincs konkrét helyszínhez kötve, illetve narratív szempontokból is a *Beszél* szövegeihez köthető erősebben.

Negatív benyomásunk lehet továbbá az *Elbeszél* egyes esetekben közhelybe, vagy néhol banalitásba fuladó egységei miatt is. Erre jó példa a *Bankárok* című elbeszélés, mely két barát történetét meséli el. Az egyikük, Paul épp Kijevben építette pénzügyi karrierjét, nagy sikerekre tett szert, s elhívta barátját, Ixit, látogatás céljából, aki egyben a csernobili katasztrófa helyszínét is szeretné meglátogatni. Ixi nagy változásokat vesz észre Paul viselkedésében, aminek pontos okait nem ismeri; Paul egy bordélyházba is elviszi, amire szintén nem számított. A novella végéhez közeledve látszólag megromlik a viszonyuk, feszültség támad köztük – ez akkor éri el tetőpontját, amikor Csernobil felé haladnak kocsival. Paul aközben teszi nyilvánvalóvá, hogy számára nem teljesen világos, hogy Ixi miért kíváncsi annyira a „Zónára”, és kijelenti, hogy ő sem így ismerte őt. Ebben a pillanatban, a kölcsönös meg nem értés hatására „köztük valami megváltozott,” (176.) ahogy azt Paul észlelte. Ez pedig hirtelen azzal oldódik fel, hogy „Paulnak mindig elég volt húsz másodperc, hogy visszanyerje önuralmát, és megjelenjen az arcán ez a kedves mosoly, melyet [Ixi] Fortinbras annyira szeretett, és hálás volt érte,” (176.) ez a gesztus pedig magyarországi megismerkedésük emlékét hívta életre. S ezzel barátságuk visszatér a régi kerékvágásba – a darab végén Ixi „szinte észrevétlenül átnyúlt az első ülés felett, szelíden megsimogatta Paul vállát, éppen csak lehetőfinoman...” (177.) A *Lefelé egy erdei úton*-ban pedig egy autóvezetőt követhetünk figyelemmel, amint elhajt egy kölyökkutya mellett, ami egy másik, elütött kutya tetemére felügvel. Majd tovább haladva, az elbeszélés főhőse egy „Skodával” találja szembe magát, ami hirtelen elé vág, mikor előzni akarja, és ezzel mindkettejük halálát okozza. Ezt követően a narrátor mindössze arra a következtetésre jut, hogy e „katasztrófának is van egy villanásnyi szerkezete – egy szerkezet, mely azonban mérhetetlenül, felfoghatatlanul, őrjítőmód bonyolult..., bonyolultsági foka egy olyan képzetlennel volna csak kifejezhető, melyet felfedezni éppoly lehetetlennek látszik, mint amennyire itt volna már rá lassan az idő..., már nem is az Istentől, és már nem is az ördögtől való” (208-209.), ami szintén elég közhelyes belátás.

E banalitások mellett azonban nem beszélhetünk arról, hogy a kötet részleteiben ne lenne jó, hiszen a *Nine Dragon Crossing* (amely több ponton is kapcsolódik a *Háború és háború*-hoz – megidéződik benne Schaffhausen, a főhőse pedig a New York-i szinkrontolmács alakjával mutat több hasonlóságot) az egyik legjobban sike-

rült szöveg a ciklusban. Csak úgy, mint az *Az a Gagarin*, amelynek elbeszélője a híres orosz űrhajós történetét írja újra az első űrutazása után, s ezt követően öngyilkosságot követ el, szinte azonosulva Gagarinnal. A *Csepp víz* is erős novellája a kötetnek, benne nem csupán a keleti, indiai és a nyugati kulturális rendszereket szembesíti egymással, hanem a metafizikát is a természettudománnyal, illetve annak nyelvével. Az *Akadályelméletben* lehetni visszakanyarodást tapasztalhatunk Krasznahorkai régebbi írásművészetéhez, annak is elsősorban a szociológiai vonalához: egy budapesti hajléktalannak a Nyugati pályaudvaron előadott monológiát olvashatjuk benne. A *Járás egy áldás nélküli térben*, amely már korábban, a 2001-es *Este hat; néhány szabad megnyitás* kötetben is megjelent – az eredeti publikáció tanulsága szerint egy kiállítás képeihez íródott. Végül fontos megemlíteni *Az isztambuli hattyú* című furcsa, Krasznahorkaitól meglehetősen távol álló kísérleti alkotást, melynek az a lényege, hogy a törzsszöveg nem látható, csupán a hozzá tartozó jegyzetek, s ebből kell az előbbi narratíváját visszakövetkeztetnünk.

Arra a korábban feltett kérdésre, hogy milyen szálon közelítenek a szubjektum és az őt körülvevő világ kérdésköreihöz Krasznahorkai válogatáskötetének darabjai, a válasz elsősorban a transzcendenciában van, amely – mint tudjuk – az ember által uralhatatlan, és az őt körülvevő természetet felhasználva gyakorol hatalmat fölötte. Ebben a kontextusban pedig a *Megy a világ* akár szervesen is illeszkedhet a Krasznahorkai-életműbe – elbeszélései, monológjai reflektív távlatot biztosítanak korábbi műveihez, mely benyomást erősíthetik a motívus ismétlődések. Viszont maga a transzcendenciára vonatkozó belátás a szövegek és a kötet rovására megy, hiszen egyedül erre az egy perspektívára beszédmodot felfűzni úgy, hogy aktuális kérdéseket fogalmazzunk meg vele akár a magyar kultúrára vonatkozóan, akár globálisabb kontextusban, aligha lehet már.

László Noémi, Föld

Lapis József

Szonettkritika

Új műfajjal kísérletezem: a szonettkritikával. Ez így, tudom, sem nem igazán kritika (a műfaj klasszikus szabályai szerint), sem autonóm műalkotás. Mégis: ha a két szék között a földön is, de talán sikerül úgy megülni, hogy sem a megszólalás, sem annak meghallgatása ne legyen túlságosan kényelmetlen. Az adott szonett igyekszik a reflexión túl poétikai szempontból is beszélgetést kezdeményezni a célzott mű világával. Címként, címzettként ezért minden esetben a kötetet jelölöm meg.

László Noémi: *Föld*

Szebb őszökkel, vigasszal teli verssel,
mint nehéz föld, befogad a kötet.
Ízlelgetjük, gyűjtjük a rögöket,
s nem fillérektől csörömpöl a persely.

Leltárnak nem kész, életnek nem kevés.
Rímeken, formán siklál át a fény,
táplál, emészt e gyűrött televény.
Határokon áttűnő istenkedés.

Orrban, kézen, nyelven megtapadt sorok,
hangok fészkelődnek ingben, szívben.
Hibáktól melegen kapar a torok,

nedvesek a szavak a sértett ínyen.
Fondor bölcsesség spirálja forog,
s pörgünk, befelé, egy csöndesebb íven.